

ČESKÉ
STŘEDISKO
MEZINÁRODNÍHO
DIVADELNÍHO
ÚSTAVU

CENTRE
TCHEQUE
DE L'INSTITUT
INTERNATIONAL
DU THEATRE

CZECH
CENTRE OF THE
INTERNATIONAL
THEATRE
INSTITUTE

Poselství ke Světovému dni divadla 27. března 2020

Světový den divadla připadá každoročně na 27. března a slaví se od roku 1962. V současné době se v jednom týdnu propojuje společně se Světovým dnem divadla pro děti a mládež (20. března) a se Světovým dnem loutkářství (21. března). Oslavy Světového dne divadla pořádá Mezinárodní divadelní ústav (ITI – International Theatre Institute), mezinárodní nevládní divadelní organizace přidružená k UNESCO. Tento den je příležitostí zamyslet se nad rolí a důležitostmi divadla jako umělecké formy a upozornit na význam divadla vlády, politiky a instituce, které zatím neuznaly jeho hodnotu pro lidská společenství i jednotlivce a jeho potenciál pro ekonomický růst. Rok 2020 bude vzhledem ke světové pandemii nemocí SARS-CoV-2 výjimkou, protože řada divadelních budov a kulturních center je uzavřena. Autorem prvního poselství ke Světovému dni divadla byl Jean Cocteau, v roce 1994 zvolila mezinárodní divadelní komunita jako autora poselství Václava Havla. V letošním roce je autorem poselství pákistánský dramatik a divadelník Šáhíd Nadím.

Mohamed Saif Al-Afkham, Prezident ITI a Tobias Biancone, generální ředitel ITI

Dopis na podporu všem členům a přátelům ITI, Paříž a Šanghaj, 21. března 2020

Drazí přátelé a kolegové,

rok 2020 je rokem výzev!

Ve chvíli, kdy se stahují černá mračna, která představují výzvy pro vaše rodiny, přátele, kolegy a lidi na celém světě, vás chceme ujistit, že jsme s vámi. Vaše starosti jsou naše starosti.

V současné době je podávání rukou a objetí zcela mimo diskusi, nicméně pokud se „dotknete“ něčího srdce a duše, je to více než vhodné a vítané. Je to něco, co členové ITI a divadelníci i tanečníci vždy dělali a budou v tom pokračovat na věky věků, protože tento duchovní dotyk je teď důležitý jako nikdy předtím.

Prosíme, zapojte svou představivost a tvořivost a snažte se najít nový způsob, jak můžeme divadlo dostat blíže k lidem. Musíme najít nové cesty, jak oslovit děti, nové publikum, seniory, postižené a ty, kteří jsou sami a bezmocní. Musíme najít nový způsob, jak můžeme inspirovat nemocné, trpící, mladé a staré, lidi ve vězení, v izolaci, lidi trpící depresemi a ty, kteří jsou osamělí.

Členové a přátelé ITI jsou odborníci na tvorbu a představivost. Vždy to tak bylo a stále to platí. Nyní by měli herci, režiséři, zpěváci, hudebníci, vypravěči, tanečníci, básníci, dramatici, mimové, loutkáři a performeři vystoupit a inspirovat nás.

Vaše představivost může naplnit ostatní duše uměním a vaše umělecká kreativita může ostatním dodat energii.

Buďte zdraví a v bezpečí. Pomáhejte ostatním v okolí a dodržujte všechna nezbytná pravidla. Prosím mějte na paměti, že vaše představivost pomáhá tento svět změnit na lepší místo k životu pro vás i pro ostatní.

ČESKÉ
STŘEDISKO
MEZINÁRODNÍHO
DIVADELNÍHO
ÚSTAVU

CENTRE
TCHEQUE
DE L'INSTITUT
INTERNATIONAL
DU THEATRE

CZECH
CENTRE OF THE
INTERNATIONAL
THEATRE
INSTITUTE

Šáhíd Nadím: Divadlo jako svatyně

Je mi velkou ctí, že jsem byl letos zvolen autorem poselství ke Světovému dni divadla. Mám z toho úkolů respekt, zároveň mě ale těší pomyšlení, že ITI, v současnosti nejlivnější a nejrepresentativnější světová divadelní organizace, tímto uznává pákistánské divadelnictví a také Pákistán samotný. Jde také o poctu Madíze Gauharové¹, velké divadelní osobnosti, zakladatelce divadla Ajoka² a také mé životní partnerce, jež před dvěma lety zesnula. Tým Ajoky ušel dlouhou a spletitou cestu, doslova z ulice do divadla. To je ovšem nepochybně příběh mnoha divadelních skupin. Nic není snadné a bez problémů. Vždy je potřeba bojovat.

Pocházím z převážně muslimské země, která má za sebou několik vojenských diktátorských režimů, strašlivý teror náboženských fanatiků a tři války se sousední Indií, s níž sdílíme tisícileté dějiny a tradice. Dodnes žijeme ve strachu z rozpoutání války mezi námi a našimi bratry. Teď již dokonce jaderné války, neboť obě země mají jaderné zbraně.

V žertu se občas říká, že zlé časy jsou dobré pro divadlo. Netrpí pak nedostatkem výzev, jimž je třeba čelit, rozporů, jež je třeba odhalovat, a státu quo, který je třeba převracet. Já a mé divadlo Ajoka se již na tomto ostří nože pohybujeme šestatřicet let. A je to opravdu nabroušené ostří: musíme vyvažovat zábavnost a poučnost, hledání i poučení se z vlastní minulosti a přípravu na budoucnost, svobodu slova a konflikty s úřady, divadlo sociálně kritické a finančně udržitelné, oslovování širokého publika a experiment. Dalo by se říct, že divadelník musí být eskamotér, kouzelník.

V Pákistánu je posvátné a světské jasně rozděleno. Ve sféře světské není žádný prostor pro zpochybňování náboženských otázek, v náboženské není možná otevřená debata či nové myšlenky. Konzervativní vládnoucí kruhy uznávají své „posvátné hry“ a umění a kultura jsou pro ně nepřijatelné. Práce divadelníků se tak podobá běhu přes překážky. Nejprve musejí prokázat, že jsou opravdu dobrými muslimy a poslušnými občany, a potom se pokusit dokázat, že tanec, hudbu a divadlo islám skutečně „povoluje“. Mnoho věřících tak odmítá scénická umění přijmout, ačkoliv se s prvky tance, hudby i divadla ve všedním životě setkávají. Nám se však podařilo narazit na subkulturu, která má potenciál posvátné i světské na jednom jevišti sloučit.

Během vojenského režimu v osmdesátých letech založili divadlo Ajoka mladí umělci, kteří diktatuře čelili společensky a politicky odvážným disidentským divadlem. Zjistili, že jejich pocity, hněv a úzkosti úchvatně vyjádřil súfista³ a mimořádný básník Bulé Šáh⁴ už před nějakými třemi sty lety. Přišli na to, že jeho poezie, jež kritizuje prohnulost politiky a bigotní náboženské zřízení, skýtá politicky výbušná sdělení. Nás omezovat a zakazovat mohli, ale

¹ *Madíha Gauharová* (1956-2018): Režisérka, herečka, feministka a zakladatelka divadla Ajoka, absolventka oboru divadlo na londýnské Royal Holloway College, nositelka ocenění pákistánské vlády a nizozemské Ceny prince Clause.

² *Divadlo Ajoka*: Založeno roku 1984. Slovo Ajoka znamená v paňdžábstině „současný“. Ve svém repertoáru má například hry o náboženské toleranci, míru, násilí vůči ženám či lidských právech.

³ *Súfismus*: Mystická tradice islámu, jež usiluje o nalezení pravdy boží lásky skrze přímou osobní zkušenost s Bohem, získala oblibu díky svému učení o všeobecném bratrství a opozici vůči rigidní náboženské doktríně. Súfijská poezie, vesměs zhudebněná, vyjadřuje mystický svazek skrze podobenství o světské lásce.

⁴ *Bulleh Shah* (1680-1757): Vlivný paňdžábský súfijský básník, který psal prostým jazykem o složitých filozofických záležitostech, byl velkým kritikem náboženské ortodoxie a vládnoucí elity. Z města Kásuru byl vykázán, obviněn z kacířství a nesměl být pohřben na městském hřbitově. Mezi lidovými a náboženskými zpěváky byl oblíbený. Jeho stoupence najdeme napříč různými náboženskými odnožemi.

ČESKÉ
STŘEDISKO
MEZINÁRODNÍHO
DIVADELNÍHO
ÚSTAVU

CENTRE
TCHEQUE
DE L'INSTITUT
INTERNATIONAL
DU THEATRE

CZECH
CENTRE OF THE
INTERNATIONAL
THEATRE
INSTITUTE

milovaného klasika, jakým byl Bulé Šáh, nikoliv. Ukázalo se, že jeho život byl stejně dramatický a radikální jako jeho tvorba, byly na něj vyhlášeny fatvy a dočkal se doživotního vyhnanství. A tak jsem napsal hru *Bulha*, věnovanou Šáhovu životu a zápasům. Bulha, jak je s láskou přezdíván po celé jižní Asii, vycházel z tradice paňdžábských súfijských básníků, kteří svou tvorbou nebojácně napadali autoritu vladařů a náboženských demagogů. Psali jazykem lidu o tom, co lid cítí. V hudbě a tanci našli způsob, jak přímo propojit člověka s Bohem, přičemž pohrdlivě obešli náboženské prostředníky, kteří své pozice jen zneužívali. Stavěli se proti nerovnostem mezi pohlavími a třídami a na svět pohlíželi ohromeně coby na dílo Všemohoucího. Městská umělecká rada v Láhauru text zavrhla s tím, že to není hra, ale pouhý životopis. Avšak podařilo se ji uvést v Goethe Institutu, a diváci tak měli příležitost vidět, pochopit a ocenit symboliku v životě a díle lidového básníka. Plně se ztotožnili s jeho životem a dobou a vnímali paralelu se svými vlastními životy.

Tehdy, v roce 2001 se zrodil nový druh divadla. Součástí inscenace byla súfijská náboženská hudba *qaválí*⁵, tanec *dhamal*⁶ a recitace poezie i meditativní zpěv *zikir*⁷. Skupina *sikhů*⁸, kteří byli ve městě na paňdžábském sněmu a vydali se do divadla, po konci představení vtrhla na jeviště, objímala a líbala herce a plakala. Vůbec poprvé stáli na jevišti s paňdžábskými muslimy od rozdělení Indie roku 1947⁹, jehož následkem bylo i rozdělení Paňdžábu. Bulleh Shah byl pro ně důležitý stejně jako pro muslimské Paňdžábce: súfismus totiž překračuje náboženské i státní hranice.

Po této slavné premiéře následovala indická odysea. Po průlomovém turné po indické části Paňdžábu se *Bulha* hrál po celé Indii, dokonce i v době velkého napětí mezi oběma zeměmi a na místech, kde publikum neumělo paňdžábsky ani slovo, ale přesto si inscenaci oblíbilo. Zatímco dveře pro politický dialog a diplomacii se jedny po druhých zavíraly, brány divadel a srdce indických diváků zůstávaly otevřené. Během turné po indickém Paňdžábu roku 2004 přišel za představitel velkého básníka jeden stařík. Doprovázel ho mladý hoch. „Můj vnuk je moc nemocný, prosím, požehnal byste mu?“ Herec zaraženě řekl: „Babá dží¹⁰, já nejsem Bulé Šáh, jen herec, který ho hraje.“ Stařík se rozplakal: „Požehnejte mu, prosím, vím, že se pak uzdraví.“ Kolegovi jsme poradili, ať starcovu prosbu vyslyší, a on chlapci požehnal. Stařík byl spokojen a na odchodu pronesl tato slova: „Už nejsi herec, synu, jsi ztělesněním Bulé Šáha, jeho avatarem¹¹!“ Vystalo před námi v tu chvíli úplně nové pojetí herectví, divadla, kde se herec stává reinkarnací postavy, kterou hraje.

Za osmnáct let, kdy jsme s *Bulhou* jezdili po zájezdech, jsme podobnou reakci viděli i u zdánlivě nezasvěceného publika. Představení pro ně nebylo pouhou zábavou či intelektuálně podnětným zážitkem, nýbrž převratným spirituálním setkáním. Herce, který hrál Šáhova mistra, tato zkušenost tak hluboce zasáhla, že se sám stal súfijským básníkem a už od té doby vydal dvě sbírky. Herci z této inscenace říkají, že když představení začne, cítí, že je Šáhův duch mezi nimi, a zdá se jim, jako by se jeviště náhle povzneslo. Jeden indický teoretik nazval svůj článek o naší inscenaci „Když se divadlo stane svatyní“.

⁵ *Qaválí*: Súfická náboženská poezie přednášená skupinou pěvců (*qaválívalá*) původně v súfijských svatyních, jež přiváděla posluchače do stavu vytržení.

⁶ *Dhammal*: Extatické tance v súfijských svatyních, zpravidla v rytmu bubnů.

⁷ *Zikir*: Náboženské rytmické zpěvy, recitované modlitby, vedoucí k duchovnímu osvícení.

⁸ *Sikhové*: Stoupenci sikhské víry, již založil v Paňdžábu v 15. století guru Nanak.

⁹ Muslimský Pákistán se vyčlenil z Indie roku 1947 za velkého krveprolití a mohutné migrace.

¹⁰ *Babá dží*: Výraz úcty ke staršímu muži.

¹¹ *Avatar*: Podle hindské kultury jde o reinkarnaci či zjevení božského učitele na zemi.

ČESKÉ
STŘEDISKO
MEZINÁRODNÍHO
DIVADELNÍHO
ÚSTAVU

CENTRE
TCHEQUE
DE L'INSTITUT
INTERNATIONAL
DU THEATRE

CZECH
CENTRE OF THE
INTERNATIONAL
THEATRE
INSTITUTE

Já jsem člověk světský a můj zájem o sufismus je hlavně kulturní. Paňdžábská súfijská poezie mě zajímá z hlediska uměleckého, divadelního, kdežto mé publikum, ač třeba není extrémní či bigotní, je leckdy upřímně věřící. Objevováním příběhů, jako je ten Bulé Šáha – a že jich je ve všech kulturách mnoho – můžeme dosáhnout spojení mezi námi divadelníky a neznalým, leč nadšeným publikem. Společně můžeme objevovat duchovní rozměry divadla a postavit most mezi minulostí a přítomností a směřovat k budoucnosti, jež je osudem všech společenství: věřících a nevěřících, herců a starců i jejich vnuků.

Tento příběh o Bulé Šáhovi a našem objevování súfijského divadla vyprávím proto, že my divadelníci se občas necháme unést svou vlastní filozofií divadla, svou rolí zvěstovatelů společenské změny a přitom zapomínáme na velkou skupinou lidí. Výzvy současnosti nás tak zaměstnávají, že se připravujeme o možnost hluboce dojemné duchovní zkušenosti, již může divadlo poskytnout. V dnešním světě, kde opět roste míra bigotnosti, nenávisti a násilí, kde jsou národy rozeštvávány jeden proti druhému, kde věřící bojují s jinými věřícími a různá společenství šíří vzájemnou nenávist. Ve světě, kde děti umírají na podvýživu a matky při porodech vinou nedostatku péče, vzkvétají ideologie nenávisti. Naše planeta se řítí do čím dál horší klimatické i politické katastrofy a člověk už slyší dusot koní čtyř jezdců apokalypsy. Musíme znovu nabrat duchovní sílu, musíme bojovat s apatií, letargií, pesimismem, chamtivostí a bezohledností ke světu, v němž žijeme, k planetě, na níž žijeme. Divadlo má své poslání, vznešené poslání: může vybudit lidstvo, aby tento pád do propasti zastavilo. Jeviště je možné povýšit na posvátný prostor.

V jižní Asii se umělci nejprve se zbožnou úctou dotknou jeviště, než na ně vstoupí: je to dávná tradice, v níž se setkávají duchovní a kulturní prvky. Je načase obnovit symbiózu mezi umělcem a divákem, mezi minulostí a budoucností. Divadelnictví může být opravdu posvátným uměním a herci se opravdu mohou stát avatary rolí, které hrají. Divadlo povyšuje herectví na vyšší duchovní úroveň. Má potenciál stát se svatyní a svatyně prostorem divadla.

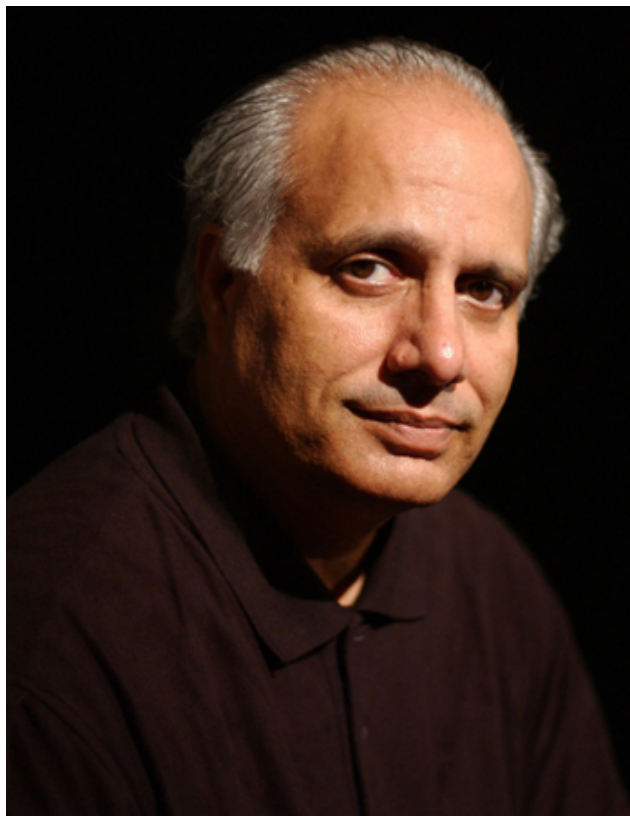
ČESKÉ
STŘEDISKO
MEZINÁRODNÍHO
DIVADELNÍHO
ÚSTAVU

CENTRE
TCHEQUE
DE L'INSTITUT
INTERNATIONAL
DU THEATRE

CZECH
CENTRE OF THE
INTERNATIONAL
THEATRE
INSTITUTE

Šáhíd Nadím

Přední pakistánský dramatik a vedoucí slavného divadla Ajoka. Narodil se roku 1947 v kašmírském Sopore. V útlém věku se stal uprchlíkem, jeho rodina se tehdy musela přestěhovat do nově vzniklého Pákistánu po válce, kterou Indie a Pákistán vedli o území Kašmíru. Poté žil v pákistánském Láhauru, kde na Paňdžábské univerzitě vystudoval psychologii. Již jako student napsal první divadelní hru a poté se rozhodl věnovat dráze dramatika naplno, když ze svého londýnského politického exilu začal psát hry pro pákistánské disidentské divadlo Ajoka. To založila Madíha Gauharová, angažovaná divadelnice, která se později stala Nadímovou ženou. Nadím napsal více než padesátku her v paňdžábštině a v urdštině a adaptoval také několik Brechtových her.

Jako producent a člen vedení spolupracoval s Pákistánskou televizí. Třikrát byl za různých vojenských režimů vězněn pro své protesty vůči vojenským vládám, organizace Amnesty International jej přijala za jednoho z *vězňů svědomí*. V nechvalně proslulém vězení v Mainwali psal hry, jež o víkendech vězni hráli pro ostatní vězně. Později pracoval v Amnesty International jako koordinátor mezinárodních kampaní a jako styčný důstojník pro asijsko-pacifický region. Je členem Getty Research Institute, Mezinárodního PEN klubu (USA) a National Endowment for Democracy. Dále je členem sítě Divadlo bez hranic.

Nadímovy hry byly mnohokrát uvedeny a vydány v Pákistánu i v Indii. Mezi jejich zahraničními inscenacemi najdeme například tyto: *Bulha* v Hammersmith Theatre (Londýn, UK), *Tramway* (Glasgow, Skotsko, UK) a *Helsingor* (Dánsko), *Amrika Chalo* v Davis Centre for Performing Arts, Georgetown University (Washington, USA), *Bala King* v Black Box Theatre (Oslo, Norsko), *Burqavaganza* v Bravo for Women Theatre (San Francisco, USA), *Acquittal* v Highways (Santa Monica, USA) a v Theatre Row (New York, USA), *Dara* v Lyttleton Theatre (Londýn, UK) a University of North Carolina, Chapel Hill (USA).

ČESKÉ
STŘEDISKO
MEZINÁRODNÍHO
DIVADELNÍHO
ÚSTAVU

CENTRE
TCHEQUE
DE L'INSTITUT
INTERNATIONAL
DU THEATRE

CZECH
CENTRE OF THE
INTERNATIONAL
THEATRE
INSTITUTE

Anglické překlady jeho her vyšly v nakladatelstvích Oxford University Press, Nick Hern Publishers a v několika antologiích. Za své divadelní dílo získal roku 2009 medaili pákistánského prezidenta. Působí i jako divadelní a televizní režisér a pořádá festival *Divadlo za mír* v Indii a Pákistánu. Přispívá do předních pákistánských i indických novin a urdského vysílání BBC. Vytvořil dokumenty na kulturní témata, jako jsou Láhaurské muzeum, paňdžábské zvyky, básník Iqbal či malíř Sadequain.

Hry Šáhida Nadíma jsou uznávány pro svá odvážná, často tabuizovaná společenská témata jako náboženský extremismus, násilí na ženách, diskriminace menšin, svoboda projevu, klima, mír a sufismus. Několik her se rovněž věnuje tématům spojeným s dělením území v jižní Asii a se sdíleným kulturním dědictvím celé oblasti. Současná politická a společenská témata obratně spojuje s tradičními formami a lidovou kulturou. Výsledkem je zábavné, myšlenkově podnětné divadlo, jehož nedílnou součástí je hudba. V současné době se věnuje výuce uměleckého psaní v Institutu scénických umění Ajoka a v láhaurském Institutu umění a kultury.